جام جم
هیأت
HEYAT
۱۱
دوشنبه ۱۸ تیر ۱۴۰۳ شماره ۶۸۰۷

روایت زنجانی‌ها از چله زیارت عاشورا

علیرضا حاجیلو، بانی هیأت داعیان کمیل و چله زیارت عاشورا در زنجان: علمای دین خواندن زیارت عاشورا را در زمان صبح و قبل از طلوع آفتاب و بین طلوعین توصیه کرده‌اند، از این رو ما از همان اول، چله زیارت عاشورا را در صبح‌ها برپا کردیم.

همه تلاش خودمان را به کار برده‌ایم که این مراسم را در زمان و موعد مشخص و منظم شروع کرده و به پایان برسانیم تا علاوه بر این‌که مراسم طولانی و کش‌دار نباشد، کسبه و کارکنان به کسب‌وکار خود برسند. سر ساعت ۵ صبح با تلاوت یک صفحه قرآن توسط قاری هیأت آغاز می‌شود. قبل از آن با پخش دعای عهد فضاسازی می‌کنیم.

در ادامه مناجات مختصری از حضرت امیرالمؤمنین(ع) و زیارت عاشورا خوانده می‌شود. چند سطری مداحی و روضه‌خوانی می‌کنیم و در پایان هم با توزیع و پخش صبحانه مراسم به اتمام می‌رسد. اگر بخواهیم جمع‌بندی کنیم همه برنامه ۴۵ دقیقه تا یک ساعت بیشتر طول نمی‌کشد. سعی می‌کنیم صبحانه‌های مفصل و در خور شأن تهیه و تدارک ببینیم و شکر خدا با حمایت و همراهی خود افراد و اعضای هیأت. هر روز حدود ۲۰ میلیون تومان هزینه صبحانه‌هایی چون هلیم، عدسی، تخم‌مرغ و کره خامه یا مربا، چای و شکر برای زائران می‌شود.

روایتی از آیین سنتی عزاداری هیأت‌های عاشورایی در حرم رضوی

آیین عزای شهید نینوا در صحن و سرای سلطان طوس

نازلی مروت
روزنامه‌نگار

در قرن‌هایی که مردم عزادار حسین(ع) و خاندان مطهر او بوده‌اند، حرم رضوی یکی از مهمترین اماکنی بوده که در ایران برای عزاداری اهل بیت(ع) مورد توجه دوستداران ثارا... بوده است. عزاداری‌های محرم تا پایان ماه صفر که مصادف با شهادت امام رضا(ع) است از دوره صفویه و با شکل‌گیری تشکیلات اداری آستان قدس رضوی، وسعت و شکوه ویژه‌ای یافته است. مراسم عزای حسینی بیشتر در ایوان طلا، صحن قدیم(صحن انقلاب) یا رواق دارالضیافه و رواق دارالسیاده، با حضور زوار و مجاوران برگزار شده است. پذیرایی با چای و نبات با حضور روضه‌خوان‌های حرم از ابتدای محرم تا روز عاشورا به صورت مستمر انجام و از اربعین تا پایان ماه صفر این مراسم دوباره رونق می‌گرفته است. در اسناد موجود از دوران صفویه خواندن کتاب «روضه الشهدا» در این مجالس حسینی مرسوم بوده است. این عزاداری‌ها در طول تاریخ به سنت و رسوم خاصی که داشته شناخته می‌شود. سنت‌هایی که با گذشت قرن‌ها همچنان پابرجاست.

آخرین نقاره‌زنی

نقاره‌زنی برای مجاوران و زائران امام رضا(ع) حکم اعلام ساعت را دارد. صدای دلنشینی که در مراسم میلاد ائمه(ع) بیشتر نواخته می‌شود. این صدا و این ساز که گوشه‌ای از جلوه موسیقی مذهبی است، از دیرباز برای اعلام زمان صبح، غروب آفتاب، عید نوروز و جنگ نواخته می‌شد. اما در گذر زمان جای خود را در برپایی مراسم مذهبی باز کرد و رسانه اعلام جشن و شادی برای تولد ائمه شد و جنبه مذهبی و دینی یافت. طبق اسناد موجود نقاره‌زنی در حرم گرچه پیشینه‌ای به عمر تیموریان دارد، اما از دوره صفوی سامان یافت. صدای نقاره حرم رضوی سال‌های سال هرگز قطع نشد و تنها در دوره‌ای بین سال‌های ۱۳۱۴ تا ۱۳۲۱ و بعد از ممنوعیت‌های رضاخانی مردم از شنیدن نوای نقاره حرم «السلطان علی موسی‌الرضا» محروم شدند. با وجود همیشگی بودن نواختن نقاره بارگاه سلطان طوس، اما نقاره در دو ماه محرم و صفر به احترام شهدای کربلا نواخته نمی‌شود. آخرین نقاره حرم در آخرین غروب ذی‌الحجه به گوش مردم می‌رسد.

تعویض پرچم گنبد و اذن عزا

سیاهپوشی گلدسته‌ها و گنبد حرم رضوی در ایام محرم یکی از سنت‌های مرسوم حرم رضوی است. این مراسم نیز قبل از آغاز محرم برگزار می‌شود. پس از تعویض پوشش ضریح و پرچم گنبد اجازه سیاهپوشی حرم به صورت رسمی صادر می‌شود. سیاه‌پوشی حرم دو مرحله دارد. تا اربعین با مضامین عاشورایی و امام حسینی است اما دهه آخر صفر که با رحلت حضرت رسول ا... (ص) و شهادت امام رضا و امام حسن مصادف است، مضامین نیز به تناسب تغییر می‌کند. اذن عزا که پوشیدن لباس مشکی به نشانه عزاداری امام حسین است، سابقه طولانی دارد. اعضای هیات‌های مذهبی با به تن کردن لباس عزای حسینی، آمدن ماه محرم و برپایی عزاداری را اعلام می‌کردند. سیاهپوشی عزاداران با سیاهپوشی گنبد و گلدسته‌های حرم مطهر همزمان است و تا سوم شهادت امام رضا(ع) ادامه دارد.

مراسم اذن عزا با روضه‌خوانی و مداحی با حضور خادمان امام رضا(ع) و برخی هیئت‌های مذهبی و زائران و با قرائت صلوات خاصه، مرثیه‌سرایی و اعطای پرچم عزای حسینی به نمایندگان هیأت‌ها همراه است.

مراسم سنتی صلا

با آغاز محرم، حرم رضوی حال‌وهوای خاصی دارد. حرم سیاه‌پوش شده و بوی ماتم و غم عزای سیدالشهدا(ع) به مشام می‌رسد. از چند روز قبل و طبق سنت‌های دیرین برگزاری عزاداری، حرم آماده است تا پذیرای هیات‌های عزاداری شود. یک ساعت پس از طلوع آفتاب اول محرم آیین سنتی «صلا» برگزار می‌شود.

مراسم صلا سابقه‌ای دیرین دارد. در این مراسم خادمان مقابل پنجره فولاد صحن انقلاب حضور پیدا کرده و از ثامن‌الحجج(ع) برای شروع مراسم عزاداری ماه محرم کسب اجازه می‌کنند. همچنین مردم را به برگزاری عزاداری دعوت می‌کنند. علاوه بر خادمان بارگاه رضوی، مردم مشهد نیز در صبح اول محرم با حضور در حرم برای برپایی عزاداری از ولی‌نعمت خود رخصت می‌گیرند. این مراسم با مدیحه‌سرایی همراه است. شایان ذکر است اشعار محتشم کاشانی جایگاه ویژه‌ای در مداحی و روضه خوانی این مراسم دارد.

سیاهپوشی گلدسته‌ها و گنبد حرم رضوی در ایام محرم یکی از سنت‌های مرسوم حرم رضوی است. این مراسم نیز قبل از آغاز محرم برگزار می‌شود

روضه‌خوانی

سابقه روضه‌خوانی در حرم رضوی به دوره صفویه می‌رسد. قدیمی‌ترین سند در این‌باره، مربوط به پرداخت حقوق محمدحسین روضه‌خوان برای روضه‌خوانی ایام عاشورای حسینی در سال ۱۰۲۵ قمری است. روضه‌خوانی در حرم مطهر رضوی به سه شیوه نذری، وقفی و رسمی انجام می‌شود. در روضه‌خوانی نذری، زیارت‌نامه‌خوان‌ها به درخواست زائران روضه‌خوانی می‌کنند. برگزاری روضه‌خوانی‌های رسمی از گذشته در آستان قدس معمول بوده و در اسناد دوره‌های صفوی و افشار به پرداخت انعام روضه‌خوان آستان قدس اشاره شده است. همچنین اسناد دوره قاجار، به برپایی مراسم سوگواری و روضه خوانی در ایام محرم و صفر اشاره دارد. روضه‌خوانی و مداحی تاکنون ادامه داشته و پای ثابت مراسم عزاداری محرم و صفر است.

بازارروی

از جمله سنت‌های دیرین و پرشور عزاداری در مشهد سنت «بازارِرَوی» است که این سنت ویژه دسته‌های عزاداری است که با تشریفات خاصی وارد حرم و پس از عزاداری از حرم خارج می‌شوند. این کار در روزهای تاسوعا و عاشورا اوج می‌گیرد.

در همه تکیه‌ها و حسینیه‌های مشهد خارج‌شدن از تکیه برای بازارروی، آداب ویژه‌ای دارد. در این مراسم «علم» که نماد هیأت است به دست یک جوان سید داده می‌شود و ابتدا او از تکیه خارج می‌شود. سپس نوحه‌خوان، سادات، روحانیون و بزرگان با ادب خاصی از در خارج می‌شوند و شروع به عزاداری می‌کنند تا به حرم رضوی برسند. از آنجا که در روزگار قدیم دسته‌های عزاداری در مشهد از بازار جنب حرم وارد حرم می‌شدند، این آیین به بازارروی معروف شد. در مراسم بازارروی همه دسته‌ها از هر بخش و محله‌ای در بازار دور هم جمع شده و سپس وارد حرم می‌شوند.

کرسی‌خوانی

کرسی‌خوانی از جمله مراسمی است که به‌جز حرم امام رضا(ع) در بسیاری از نقاط کشور هم مشابه آن برگزار می‌شود. در این مراسم پس از ورود هیأت عزاداری به حرم چهارپایه‌ای در میان دسته عزاداری قرار می‌دهند و یکی از مداحان پیشکسوت و خوش‌صدا روی آن می‌نشیند و به نوحه‌خوانی می‌پردازد. اصولا در این برنامه مداح دمی می‌خواند و عزاداران با دمی دیگر پاسخ می‌دهند.

خطبه‌خوانی شب عاشورا

مراسم خطبه‌خوانی و شمع‌گردانی شب عاشورا از آیین‌های کهن حرم رضوی است. در این مراسم خادمان آستان قدس رضوی در صحن انقلاب جمع شده و درحالی‌که شمع به دست دارند به قرائت خطبه ویژه این شب می‌پردازند. این مراسم دو بار در سال برگزار می‌شود؛ یک بار شب عاشورا و بار دیگر با غروب روز شهادت امام رضا(ع). مراسم خطبه‌خوانی براساس وقف‌نامه علیشاه، حاکم وقت خراسان در ۱۱۶۰ هجری قمری آغاز شده و از آن زمان تاکنون همه‌ساله در شب عاشورای حسینی و شب شهادت امام رضا(ع) برگزار می‌شود.

شام غریبان

این مراسم در شام دهم ماه محرم و از غروب عاشورای حسینی با حضور خادمان، دربانان و کفش‌داران حرم درحالی‌که شمع در دست دارند، در صحن انقلاب برگزار می‌شود. طبق سنت دیرینه در این زمان چراغ‌های حرم تا حد زیادی خاموش می‌شوند تا شمع دست خادمان روشنی‌بخش صحن باشد. این مراسم با نوحه‌خوانی همراه است. مردم و زائران از ساعتی پیش از برپایی مراسم شام غریبان، در دو طرف خیابان برای دیدن هیأت خدام جمع می‌شوند و با ذکر صلوات خادمان امام را بدرقه می‌کنند.

نخل گردانی

در اسناد به‌جامانده از دوره صفویه و افشاریه اطلاعاتی در مورد اجرای مراسم نخل‌بندی در حرم امام‌رضا(ع) در روز عاشورا به چشم می‌خورد، درحالی‌که امروزه مراسم نخل‌بندی در حوزه مرکزی ایران رواج بیشتری دارد و در شهرهایی مانند مشهد به دست فراموشی سپرده شده است. مراسم نخل‌گردانی مقدمات خاصی داشته است؛ تزیین و آرایش نخل یا همان «نخل‌بندی» از ضروریات آن به حساب می‌آمد. معمولا قبل از آغاز مراسم، نخل را با وسایل مختلفی ازجمله پارچه، آینه، کاغذ الوان، ورق نقره و طلا و دیگر زیورآلات تزیین می‌کردند تا هنگام حمل شکوه و جلوه خاصی داشته باشد. قدیمی‌ترین خبر در مورد نخل‌بندی در حرم رضوی مربوط به عاشورای سال ۱۰۶۷ قمری است.

روزهای عزای عمومی

روزهای عاشورا، اربعین، رحلت رسول ا...(ص)، شهادت امام حسن مجتبی(ع) و شهادت امام هشتم(ع) پنج روز عزای عمومی در حرم مطهر است. در ایام عزای عمومی از خیابان‌های شیرازی، طبرسی، نواب‌صفوی و امام‌رضا(ع) هیأت به حرم مطهر مشرف و با هدایت خادمان وارد حرم می‌شوند. در مراسم استقبال از هیأت‌های عزاداری یک یا دو خادم پیشکسوت سادات در ورودی‌های حرم حاضر می‌شوند و به عزاداران خوشامد می‌گویند.

برش

این علم و شمشیر حضرت امام است

مراسم سنتی اهدای پرچم به هیات‌های عزاداری سرگذشت جالبی دارد. چند روز منتهی به محرم هیات‌های عزاداری طی مراسم خاصی پرچم سیاه مزین به آستان قدس رضوی را از تولیت دریافت می‌کنند. اهدای این پرچم به هیات‌های مذهبی دارای سابقه طولانی است. در نسخه‌ای خطی متعلق به قرن دهم هجری قمری، نشان یا پرچم آستان قدس نقاشی یا صورت‌برداری شده است. تاریخچه شکل‌گیری آیین پرچم به اواخر دوره تیموری بازمی‌گردد. از آن دوره علم یا پرچم در آستان قدس وجود داشته که هنگام استقبال از امرا و پادشاهان یا هنگام تسلیم شهر به مهاجمان بیرون می‌آورده‌اند. فضل ا... بن روزبهان خنجی در نقل حوادث ایام حمله ازبک‌ها به خراسان و آمدن شیبک‌خان در سال ۹۱۵ قمری به حرم مطهر آورده است که نقبا و سادات و خدام در کوشش برای جلب‌توجه خان ازبک، علمی سبز با عصا و شمشیر مرصع به او پیشکش کردند و گفتند «این علم و شمشیر حضرت امام است».

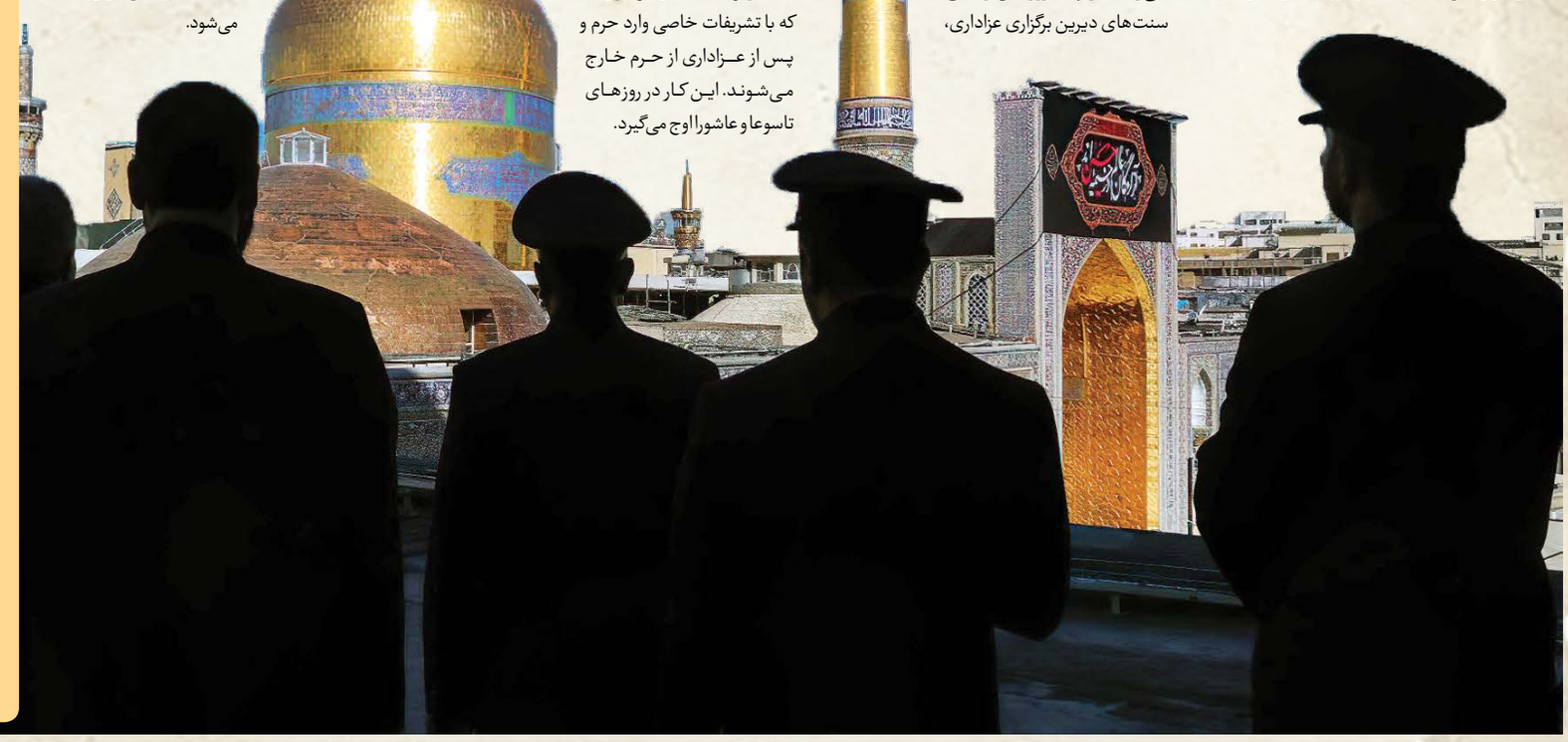

تاعاشورا

آذر عباسی| خبرنگار در استان زنجان

چله زیارت در مسجد آقاسید فتحا...

چند نفر از همکاران درباره حضور چندین‌ساله‌شان در زیارت عاشورایی که صبح قبل از طلوع آفتاب برپا می‌شود، صحبت می‌کردند. دوستان با اشتیاق تمام از حال وهوای موجود در آن مراسم حرف می‌زدند. جویای موضوع شدم. آنها برگزاری زیارت عاشورا در یکی از مساجد شهر زنجان در ساعات اولیه صبح به مدت چهل روز تا قبل از روز عاشورا را روایت می‌کردند. هوا تاریک بود. ساعت چهارونیم صبح به محل اجرای برنامه رسیدم. مقصدم مسجد سیدفتحا... بود. این مسجد در یکی از مناطق و محله‌های بسیار قدیمی شهر و در جوار مسجد جامع قرار دارد.

آفتاب نیمه‌جان از لابه‌لای شاخ و برگ درختان می‌درخشید و خیابان‌ها خلوت بود و در شهر پرنده‌ای پر نمی‌زد ولی با هر قدمی که به محل برگزاری مراسم زیارت عاشورا نزدیک‌تر می‌شدم داستان فرق می‌کرد. آنجا همه‌چیز در جنب‌وجوش بود.

به پیاده‌راه سبزه‌میدان رسیدم. هر دو طرف خیابان مملو از ماشین‌های پارک‌شده بود. سر کوچه سید فتحا... تعدادی پسربچه قد و نیم‌قد حین بازیگوشی چهارپایه اسپند را باد می‌زدند و خیابان و ماشین‌ها را زیر مه و دود اسپند برده بودند. داخل کوچه شدم. از ابتدا تا انتهای کوچه چند پرچم بزرگ سرخ و سبز با فاصله آویزان کرده بودند. جلوتر که رفتم، سمت راست کوچه و روبه‌روی مسجد تعداد زیادی دوچرخه و موتورسیکلت پارک شده بود. یک آقای نسبتا جوان با احترام کنار در و زیر پرچم ایستاده بود و خوشامد می‌گفت. صدای مداح می‌آمد.

در راهروی ورودی تعداد زیادی کفش مردانه کنار هم و منظم چیده شده بود. داخل مسجد سمت چپ چراغ‌ها خاموش بود و آقایان در تاریکی در حال قرائت زیارت عاشورا بودند. حیاط مسجد مثل خانه مادربزرگ‌ها بود. قسمت کمی از حیاط را پرده مشکی کشیده بودند و کنار آن میزهایی برای پخش و آماده‌سازی صبحانه زائران وجود داشت و تعداد زیادی از آقایان و خادمان مشغول بودند. قسمت زیادی از محوطه حیاط برای خانم‌ها در نظر گرفته شده بود و چیزی که مشاهده می‌شد، حضور مادران جوان و میانسال و حتی کودکان و نوجوانان بود که همگی در حال خواندن زیارت عاشورا بودند. چون مسجد بافت قدیمی داشت، وسط حیاط حوض آب قرار داشت و درها و پنجره‌های متعددی رو به حیاط بود. سمت راست در اصلی مسجد یک دالان قدیمی و سرپوشیده دیده می‌شد که در آن دخترکان خردسال قد و نیم‌قد که همگی چوب رنگی به دست و با جلیقه‌های سبزرنگ خادمی، منظم کنار هم ایستاده بودند.

با خودم فکر می‌کردم این نوجوان‌ها چطور از خواب ناز تابستانی خودگذشته‌اند و در این مراسم مشارکت دارند. علاوه بر آن در امور مسجد و مراسم مشتاقانه خدمت می‌کنند و برای انجام کارها از هم سبقت می‌گیرند.

برنامه راس ساعت پنج شروع و تا ساعت ۵و۴۵ دقیقه زیارت عاشورا و مداحی و دعا خوانده شد و بلافاصله صبحانه و پخش چای انجام گرفت و مراسم به پایان رسید.

علیرضا حاجیلو متولد ۱۳۵۸ کارشناسی ارشد ادیان و عرفان خوانده و کارمند دانشگاه زنجان و بانی و متولی اصلی هیأت داعیان کمیل و برپاکننده چله زیارت عاشورا در شهر زنجان است. او می‌گوید: همان‌طور که می‌دانید درباره چله‌نشینی احادیث و روایات متعددی داریم. ماهم پیرو همین سنت معنوی از اول ماه ذی‌الحجه تا روز عاشورا به مدت ۴۰ روز در خدمت مردم و امام حسین(ع) هستیم.

تازه‌ها

«الحسین الشهید و القرآن المجید» منتشر شد

کتاب «الحسین الشهید و القرآن المجید» که حاصل تحقیق و تفحص در منابع روایی، قرآنی و تاریخی سیدالشهدا علیه‌السلام توسط علی عشرتی است در ۳۹۰ صفحه به زبان عربی به چاپ رسید و منتشر شد. در این کتاب سعی شده تمام منابع و مآخذ مرتبط با امام حسین(ع) و قرآن جمع‌آوری شود تا یک کار جامع و کاربردی به مخاطب ارائه شود. وجه تمایز این کتاب در پیشگفتار محقق در ابتدای کتاب در بیان فرق بین واژه تلاوت و قرائت آمده است. در این کتاب، محوریت امام به عنوان تالی کتاب... واضح است. یکی از نکات قابل توجه در این کتاب موضوع‌های طرح شده در این کتاب است که عبارتند از: «آیاتی که در شأن سیدالشهدا نازل شده است»، «آیاتی که امام در زمان حیات مبارکشان در مواضع مختلف تلاوت کرده‌اند»، «تلاوت آیه استرجاع در مواضع مختلف»، «تلاوت آیات در خطبه‌های امام در کربلا»، «تلاوت آیات توسط راس مطهر امام و اعجاز سر مطهر اباعبدا...(ع)». این کتاب در انتشارات مصابیح الدجی به چاپ رسیده است و علاقه‌مندان برای تهیه می‌توانند به درگاه‌های فروش این انتشارات مراجعه کنند. بناست در آینده نزدیک ترجمه‌های این کتاب به زبان فارسی و... منتشر شود.

خیمه

انتشار شماره جدید مجله خیمه

صدوشصت‌وهشتمین شماره مجله خیمه در تیرماه منتشر شد. این شماره مجله خیمه به موضوعات زیر می‌پردازد: پرونده‌ای درباره شخصیت حاج‌محمود کریمی و تجربه‌نگاری خیمه‌العباس در صفر ۶ گفت‌وگوی ویژه مجله خیمه با محمود کریمی درباره مداحی، موسیقی و هیأت‌داری و پرونده چهره ماه با گفتارها و نوشتارهایی از: مسعود عالی، مرتضی طاهری، سعید حدادیان، مجتبی روشن‌روان، محمد صمیمی، محمدحسین پویانفر، مهدی میرداماد، محمدمهدی سیار، مهدی زنگنه، رضا خورشیدی‌فر، حسین فتحی، اکبر شیخی، مجید امامی، نوید عمیدی و حسین پنجه‌شاهی پرونده‌ای درباره تکیه دولت و مخالفت روحانیت، روایت‌هایی از اعتراض علما به تکیه دولت، هزینه‌های عزاداری در دوران قاجار و یادی از استاد هاشم فیاض و تعزیه با استاد بنان با روایت‌هایی از نصرا... حدادی، ناصر نجمی، داوود فتحعلی بیگی، علیرضا قاسمخان، حامد قرائتی، حسین عسگری و سیدعباس صالحی؛ یادبود خیمه برای آنتوان سوروگین، نخستین عکاس عاشورا در ایران، روایتی از دختری که دوستی‌اش با محمدرضا شاه، عکس‌های محرم را نجات داد.

قاب

سوگ در قدمگاه شهدا

دبیرستان سپاه تهران (مکتب الصادق(ع)) در محل لانه جاسوسی سابق آمریکا تأسیس شد. این دبیرستان زیر نظر سپاه پاسداران انقلاب اسلامی اداره می‌شد و دانش‌آموزان آن در بحبوحه جنگ تحمیلی بارها به جبهه‌های جنوب و غرب اعزام شدند.

حدود ۱۰۰ شهید در جریان این اعزام‌ها تقدیم انقلاب و اسلام شد. حالا فضای حیاط این دبیرستان که قدمگاه شهداست، محل برگزاری هیأت انصارالقائم(عج) است. عزاداران حسینی شب‌های دهه اول دور هم جمع می‌شوند تا نام و یاد شهدای دشت کربلا را زنده کنند. محسن حامدی از مداحان این محفل دانشجویی است که هر شب از ساعت ۲۰ و ۳۰ دقیقه آغاز می‌شود.